

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка
Навчально-науковий інститут психології та соціальної роботи
Кафедра загальної, вікової та соціальної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня «бакалавр»
на тему
**УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРО УКРАЇНСЬКИХ
ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ**

Виконала:
студентка IV курсу, 41 групи
спеціальність 053 Психологія
Гайдук Вікторія Ігорівна

Науковий керівник:
канд. психол. наук, доцент
Ляховець Лариса Олексіївна

Захищено з оцінкою _____

Голова ЕК _____

Чернігів-2025

Студент(ка)

Підпис

П.І.Б.

Наук. керівник

Підпис

П.І.Б.

Рецензент

Підпис

П.І.Б.

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри загальної, вікової та соціальної психології, протокол № __ від «__» _____ 2025 року.

Студент(ка) допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____
(підпис)

(ПІБ)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ.....	6
1.1 Поняття вимушеної міграції та її причини.....	6
1.2 Психологічні особливості сприйняття вимушених мігрантів.....	12
1.3 Фактори, що впливають на уявлення студентської молоді про вимушених мігрантів.....	15
Висновки до першого розділу.....	22
 РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРО УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ.....	23
2.1 Організація та етапи проведення дослідження	23
2.2 Характеристика вибірки.....	25
2.3 Аналіз отриманих результатів.....	27
2.4 Розробка просвітницької лекції на тему: «Вимушені мігранти: існуючі соціальні стереотипи та шляхи їх подолання».....	36
Висновки до другого розділу.....	41
 ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ДОДАТКИ.....	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вивчення уявлень студентської молоді про вимушених мігрантів має важливе значення у контексті сьогоденних подій та соціальних викликів. Вимушена міграція, спричинена повномасштабним вторгненням росії в Україну у 2022 році, стала однією з найбільших гуманітарних криз сучасності. Мільйони людей були змушені покинути свої домівки, втрачаючи рідних, звичний соціальний уклад, власну ідентичність, культуру.

Сприйняття категорії «вимушених мігрантів» різними прошарками суспільства, зокрема студентською молоддю, дозволяє зрозуміти рівень їх толерантності, спектр видимих реакції на стресові ситуації, наявність певних стереотипів. Результати дослідження можуть сприяти поліпшенню комунікаційних і соціальних механізмів взаємодії представників різних соціальних верств (в т.ч. – студентської молоді) та вимушених мігрантів.

Об'єкт дослідження: уявлення як соціально-психологічний феномен.

Предмет дослідження: уявлення студентської молоді про українських вимушених мігрантів.

Мета дослідження: аналіз уявлень студентської молоді про українських вимушених мігрантів.

Згідно з поставленою метою було визначено основні **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз теоретичних підходів до вивчення феномену вимушеної міграції.
2. Розкрити фактори, що впливають на формування соціальних уявлень про мігрантів.
3. Організувати і провести емпіричне дослідження уявлень студентської молоді про українських вимушених мігрантів.
4. Провести математико-статистичний та якісний аналіз отриманих результатів емпіричного дослідження.

5. Розробити просвітницьку лекцію на тему: «Вимушені мігранти: існуючі соціальні стереотипи та шляхи їх подолання»

Теоретико-методологічною основою дослідження виступили наукові розвідки сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців. У наявних працях здебільшого розкриваються такі проблеми вимушених мігрантів: соціально-психологічна адаптація (О. Блінова, Г. Гудвін-Гілл, А. Єфімова, П. Невалайнен, В. Пирог, М. Слюсаревський, Н. Шульга, Я. Юрків та ін.); соціокультурна інтеграція (В. Плющ, В. Володько, К. Frank, F. Ноу, G. Schellenberg); психологічні труднощі (О. Венгер, З. Кісарчук, О. Лазос, О. Малиновська, Л. Орбан-Лембрик, Р. Парацик та ін.); емоційні стани (Ю. Максименко, О. Морозова-Йоханнессен, В. Педоренко, Н. Шиліна, К. Frank, F. Ноу, G. Schellenberg та ін.).

Реалізація окреслених завдань здійснювалася з використанням комплексу **методів**: *теоретичних* (аналіз, узагальнення, систематизація теоретичних психологічних джерел); *емпіричних* (авторська Анкета “Мої уявлення про вимушених мігрантів”; авторські особистісні диференціали: “Характерологічні особливості українських вимушених мігрантів” та “Образ Я українських вимушених мігрантів”); *математико-статистичних* (первинна статистика, контент-аналіз).

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена логікою дослідження та складається зі вступу, двох основних розділів, висновків, списку використаних джерел (34 найменувань, з них 1 – англійською мовою) та додатків.

Перший розділ містить теоретико-методологічний аналіз феномену уявлень студентської молоді про вимушених мігрантів. Другий – присвячений опису процедури емпіричного дослідження, аналізу отриманих результатів; подано розробку просвітницької лекції.

Основний текст викладено на 43 сторінках (робота містить 3 таблиці), загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 52 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

1.1 Поняття вимушеної міграції та її причини

Вимушена міграція – це переміщення окремих осіб або груп населення з місць їх постійного проживання, зумовлене обставинами, що створюють безпосередню або потенційну загрозу життю, здоров'ю, фізичній або психологічній безпеці, а також добробуту цих осіб. Такими обставинами можуть бути як збройні конфлікти, насильство, політичні репресії, так і екологічні, техногенні або соціальні катастрофи. Вимушене переміщення виникає у ситуаціях, коли індивід позбавлений можливості залишатися у звичному соціальному, правовому або фізичному середовищі проживання.

Відмінною рисою вимушеної міграції є її недобровільний характер. Тобто таке переміщення здійснюється не з власної ініціативи чи з метою покращення умов життя, а під тиском зовнішніх обставин, які загрожують існуванню людини або її родини. У більшості випадків вибір про міграцію не є вільним, а диктується необхідністю негайного захисту чи втечі від небезпеки.

Залежно від напрямку переміщення, вимушена міграція поділяється на два основні типи:

- внутрішню (коли особа змінює місце проживання, не перетинаючи міжнародних кордонів) – наприклад, переселення мешканців зони активних бойових дій до інших регіонів країни;
- зовнішню (коли особа перетинає державний кордон з метою пошуку притулку, безпеки чи захисту своїх прав).

У науковому дискурсі вимушена міграція розглядається як комплексне соціально-політичне явище, що поєднує правові, гуманітарні, демографічні, психологічні та економічні аспекти. Особливої актуальності це поняття набуло у контексті глобальних криз ХХІ століття, серед яких – війни,

міжнародний тероризм, порушення прав людини, кліматичні зміни та епідемії.

Згідно з підходом, запропонованим українською дослідницею О.А. Малиновською, вимушена міграція охоплює широкий спектр форм переміщення, викликаних негативними зовнішніми обставинами. До таких форм вона відносить:

- міграцію внаслідок воєнних дій і конфліктів;
- переміщення, спричинені політичними переслідуваннями та репресіями;
- евакуацію з територій, постраждалих від стихійних лих і техногенних катастроф;
- міграцію в умовах систематичного порушення прав людини;
- втечу внаслідок гуманітарних криз, геноциду, етнічного чи релігійного насильства [16].

У сучасній міграційній термінології виділяють кілька категорій осіб, які підпадають під поняття вимушених мігрантів. Відповідно до міжнародних та національних підходів, основними типами вимушеної міграції є:

Біженці — особи, які перетнули державний кордон і шукають захисту в іншій країні через переслідування за політичними, релігійними, етнічними чи соціальними ознаками, а також унаслідок збройного конфлікту. Біженці потребують міжнародного захисту згідно з Конвенцією ООН 1951 року про статус біженців [11].

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) — громадяни, які змушені були залишити свої домівки, але не перетнули державного кордону. У межах України така категорія осіб офіційно визнається та обліковується державними органами, відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014)[3; 21; 22].

Особи, евакуйовані внаслідок природних або техногенних катастроф — це громадяни, переміщені через надзвичайні обставини, що безпосередньо

загрожують їхньому життю чи здоров'ю (землетруси, повені, аварії на інфраструктурних об'єктах тощо) [15].

Особи, що рятуються від системного насильства, геноциду, дискримінації чи масових порушень прав людини — ці переміщення можуть мати як внутрішній, так і транскордонний характер і охоплюють жертв етнічних чисток, релігійного фанатизму, сексуального або гендерного насильства.

Причини вимушеної міграції

1. Воєнні дії та збройні конфлікти

Це наймасовіша та найпоширеніша причина вимушеної міграції. Збройні конфлікти призводять до руйнування домівок, втрати життя, страху перед окупацією та переслідуваннями. Для України найбільш значущими подіями стали:

Окупація Криму та початок бойових дій на Донбасі у 2014 році, що призвели до переміщення понад 1,5 млн осіб у статусі ВПО [17].

Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році, наслідком чого стало вимушене переселення понад 6 мільйонів осіб за межі України (за даними UNHCR) [34].

Як підкреслює В. П. Трощинський, вимушене переміщення в умовах війни має характерні ознаки — раптовість, масовість, високий ступінь психологічної дестабілізації та термінова потреба в допомозі з боку держави і міжнародних гуманітарних структур [25].

2. Політичні переслідування та репресії

До цієї категорії входять особи, які стають об'єктами державного тиску через:

- журналістську або правозахисну діяльність;
- етнічну, релігійну або ідеологічну приналежність;
- відмову співпрацювати з окупаційними або авторитарними режимами.

Прикладом є Україна. У 2022–2023 рр. на окупованих територіях Херсонської, Луганської та Запорізької областей фіксувалися випадки

незаконних затримань, тортур і викрадення цивільних осіб, що змушувало їх залишати ці території.

3. Природні та техногенні катастрофи

Вимушена міграція також може бути реакцією на екологічну або техногенну катастрофу. Україна має унікальний досвід у цій сфері:

Чорнобильська катастрофа (1986) — евакуація близько 115 000 осіб із зони ураження;

Підлив Каховської ГЕС (2023) — затоплення десятків населених пунктів, екстрене переміщення населення Херсонщини [4].

У таких випадках часто відсутнє чітке правове визначення статусу екологічного мігранта, що створює правовий вакуум і ускладнює реалізацію прав на житло, соціальний захист і медичну допомогу.

4. Гуманітарні та соціально-економічні кризи

Причиною вимушеного переміщення може стати:

- втрата доступу до базових послуг (лікарень, шкіл, водопостачання);
- відсутність економічних перспектив;
- повне знищення інфраструктури.

Відповідним прикладом є Маріуполь, Сєвєродонецьк, Бахмут, де відбулося повне руйнування інфраструктури, що робить повернення мешканців неможливим навіть після завершення активної фази бойових дій.

5. Порушення прав людини, насильство, торгівля людьми

Особливо вразливими є:

- жінки та діти, які зазнають сексуального або домашнього насильства;
- представники ЛГБТК+, релігійних меншин, людей з інвалідністю, які стають об'єктами систематичних утисків;
- жертви торгівлі людьми, які втікають від експлуатації [33].

Ці категорії осіб часто не мають доступу до правового захисту, перебувають у стані соціальної ізоляції та є об'єктами подвійної вразливості — як у країні походження, так і під час переміщення або в країнах прийому.

Основні проблеми вимушених мігрантів в Україні

Унаслідок збройного конфлікту, окупації частини територій та масштабного переміщення населення після 2014 та особливо 2022 року, в Україні сформувався значний прошарок внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців за кордоном, які стикаються з комплексом системних проблем. Ці труднощі охоплюють правову, психологічну, економічну, соціальну та культурну сфери.

1. Юридичний статус і проблеми реєстрації

Попри наявність Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014), досі зберігається низка проблем з оформленням правового статусу ВПО, зокрема:

- складність реєстрації місця проживання через обмежений доступ до ЦНАПів;
- нерегулярність надання адресної державної допомоги;
- труднощі з доступом до адміністративних, медичних, освітніх та пенсійних послуг через бюрократичні бар'єри.

На думку О. Малиновської, нормативна база часто відстає від динаміки міграційної ситуації, що породжує правову невизначеність, зокрема для тих, хто не зміг зареєструвати статус ВПО [14].

2. Психологічна травматизація

Вимушене переміщення є значним стресогенним фактором, який спричиняє:

- посттравматичний стресовий розлад (ПТСР);
- депресивні розлади та підвищену тривожність;
- адаптаційні труднощі у новому соціальному середовищі;
- емоційну нестабільність у дітей і порушення сімейних зв'язків.

У дослідженні Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка наголошується, що понад 60% переселенців потребують психологічної допомоги, однак лише близько 10% мають доступ до фахових послуг через відсутність фінансування або відповідних кадрів [27].

3. Економічні проблеми та трудова дискримінація

- ВПО часто стикаються з перешкодами на ринку праці, зокрема:
- неможливість підтвердити кваліфікацію або досвід роботи;
- відмова роботодавців приймати на роботу переселенців через упередження;
- дискримінація за віком, статтю, місцем походження.

Особливо вразливими є жінки з дітьми, особи старшого віку, люди з інвалідністю. Дослідження показують, що лише третина працездатних ВПО мають стабільне джерело доходу, інші — змушені працювати неофіційно або залишаються безробітними [28].

4. Житлове питання

Однією з найгостріших проблем є відсутність доступного та безпечного житла:

- велика частина ВПО змушена жити в тимчасових гуртожитках, модульних містечках або школах;
- нерідко умови в таких закладах є перенаселеними, непридатними для довготривалого проживання;
- складнощі з орендою житла — високі ціни, дискримінаційні умови з боку орендодавців.

Як зазначає аналітичний центр Cedos, у 2023 році понад 40% ВПО проживали в умовах, які не відповідали санітарно-гігієнічним нормам, і не мали можливості змінити житлову ситуацію без державної допомоги [33].

5. Стигматизація та соціальна напруга

У частини приймаючого населення формуються стереотипи щодо переселенців як "зайвого тягаря", що призводить до:

- упередженого ставлення в громаді;
- відмови в обслуговуванні, принаймні на рівні побуту;
- соціальної ізоляції, особливо в сільських або моноетнічних регіонах.

За результатами дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, 2023), 25% опитаних вказали на випадки дискримінації за

ознакою "переселенця", особливо при оренді житла, пошуку роботи чи в освітньому середовищі [9].

Таким чином, проблеми вимушених мігрантів в Україні мають багатовимірний характер і потребують комплексного підходу з боку держави, громадських організацій та міжнародних партнерів. Лише поєднання правового захисту, соціальної інтеграції та психологічної підтримки може забезпечити гідні умови життя для внутрішньо переміщених осіб і біженців.

1.2 Психологічні особливості сприйняття вимушених мігрантів

Вимушене переміщення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні супроводжується не лише фізичними труднощами, а й глибокими психологічними викликами. Зміна місця проживання, втрата соціальних зв'язків та почуття безпеки часто призводять до різних психотравматичних станів, складнощів у сприйнятті себе і світу, а також проблем у взаємодії з приймаючою спільнотою. Розуміння цих психологічних особливостей є важливим для розробки ефективних стратегій підтримки та адаптації ВПО у нових соціальних умовах.

а) Психотравматизація та криза ідентичності

Внутрішньо переміщені особи часто переживають глибокі емоційні травми, спричинені як самою втратою рідного дому, так і пережитим насильством чи війною. Серед найпоширеніших симптомів — безсоння, нічні кошмари, панічні атаки, підвищена тривожність, почуття провини і образи на країну-агресора. Такі прояви є наслідком постійного стресу та переживань, пов'язаних із втратою безпеки та стабільності [7].

Особливо небезпечним є розвиток кризи ідентичності, коли переселенці починають сумніватися у своїй соціальній ролі, власних цінностях і життєвих орієнтирах. Втрата дому, зміна соціального оточення і нерідко — втрата роботи чи статусу — підривають внутрішню опору особистості, що може призводити до депресивних станів і відчуженості [12].

б) Стрес, тривожність, депресія

У більшості ВПО спостерігається високий рівень реактивної тривожності, тобто тривоги, що виникає у відповідь на зовнішні подразники, та особистісної тривожності, яка пов'язана з індивідуальними особливостями нервової системи [1].

Ця тривожність у поєднанні з низькою емоційною стабільністю часто призводить до порушень у повсякденній життєвій діяльності, зниження працездатності, соціальної активності. Особливо вираженими такі проблеми є серед жінок і осіб похилого віку, які мають менше ресурсів для подолання стресових ситуацій [13].

в) Зниження ресурсів і життєва нестабільність

Внутрішньо переміщені особи часто відчують суттєве зниження соціальних ресурсів — втрату звичних соціальних зв'язків, зменшення підтримки з боку сім'ї чи громади. Крім того, відзначається погіршення фізичного здоров'я, що пов'язано з тривалим стресом, поганими житловими умовами, нестачею медичної допомоги [1].

Знижується і задоволення від праці, адже переселенці часто змушені працювати не за фахом або у менш стабільних умовах, що погіршує психологічний стан і самооцінку [12].

Водночас за результатами SWOT-аналізу, проведеного у Харківському національному університеті, попри численні труднощі, ВПО демонструють високу життєву гнучкість і адаптивність, що є основою для подальшого психологічного відновлення і соціальної інтеграції [6].

Взаємодія з приймаючою спільнотою

Між ВПО та місцевими мешканцями часто виникають негативні стереотипи та упередження, які формують ворожість і агресію. Це пов'язано з конкурентністю за ресурси, робочі місця, житло, а також із загальною психологічною напругою, викликаною війною та кризою.

Типові прояви упередженості – це знецінення, небажання допомагати, утиски переселенців у соціальних сферах. Такі настрої значно ускладнюють

процес інтеграції ВПО у приймаючі громади, породжують почуття відчуження і зниження довіри.

б) Культурно-мовні бар'єри

Одним із значних факторів стигматизації є мовна відмінність. Частина переселенців розмовляє російською мовою або суржилом, що викликає у місцевих мешканців, особливо на заході та центрі України, підозру чи навіть неприязнь.

Мовна особливість часто використовується як маркер «іншості», що підсилює почуття розділення та може ставати джерелом конфліктів.

Таким чином, мовний фактор є однією з ключових перешкод на шляху до повноцінної соціальної інтеграції переселенців.

в) Соціальна ізоляція

Внаслідок вищеописаних чинників — упереджень, стигматизації та мовних бар'єрів — багато переселенців відчувають соціальну ізоляцію, яка є особливо гострою для літніх людей і дітей.

Відсутність знайомств, друзів, підтримки з боку громади веде до відчуття самотності, закритості і знижує мотивацію до адаптації. Відсутність ресурсів (фінансових, культурних, інформаційних) лише посилює цю проблему.

Самоізоляція гальмує соціальну адаптацію та психоемоційне відновлення ВПО, тому створення умов для соціальної підтримки є надзвичайно важливим [2].

3. Адаптаційні стратегії та психологічна підтримка

В умовах вимушеного переміщення переселенці стикаються із численними психологічними викликами — травматизацією, стресом, соціальною ізоляцією. Для подолання цих проблем важливо використовувати різноманітні форми психологічної допомоги.

Групова терапія — надає можливість поділитися переживаннями, відчути підтримку інших, які мають схожий досвід. Групова динаміка сприяє відновленню соціальних зв'язків і зменшенню відчуття самотності.

Тренінги з навичок адаптації – допомагають опанувати нові соціальні та життєві навички, навчають ефективним способам управління стресом, комунікації та побудови нових контактів у приймаючих громадах.

Індивідуальне консультування – дозволяє працювати з персональними травмами, страхами і кризами ідентичності у безпечному, конфіденційному середовищі.

Інтегративна модель психологічної підтримки

Можна застосовувати інтегративний підхід, який поєднує елементи когнітивної терапії (корекція негативних думок і переконань), психодинамічної терапії (опрацювання внутрішніх конфліктів, емоційних травм) та поведінкової терапії (навчання адаптивним моделям поведінки).

Цей підхід сприяє зміцненню життєстійкості (резилієнтності) – здатності зберігати психологічну рівновагу, відновлюватися після криз та ефективно адаптуватися до нових умов.

Спеціалісти, працюючи у цьому підході, для комплексної підтримки ВПО пропонують застосовувати багаторівневий підхід, що включає [24]:

1. Правові механізми захисту – забезпечення юридичного статусу, спрощення процедур реєстрації та доступу до соціальних виплат.
2. Соціально-психологічну допомогу – розвиток доступних у громадах центрів психологічної підтримки, а також онлайн сервісів для тих, хто не має змоги особисто звернутися по допомогу.
3. Культурно-соціальні програми, які стимулюють встановлення контактів між переселенцями та місцевими мешканцями, сприяють подоланню стереотипів і розвитку міжгрупової толерантності.
4. Проведення інформаційно-просвітницьких заходів серед приймаючого населення, що готують його до конструктивного діалогу з переселенцями.
5. Розвиток програм, спрямованих на формування життєстійкості – навчання навичкам самодопомоги, стрес-менеджменту, створення підтримуючих спільнот.

Отже, можна припустити, що зазначений вище комплексний підхід є необхідним для того, щоб ВПО змогли не лише пережити складний період, а й успішно інтегруватися в нові соціальні умови, зберегти психічне здоров'я і соціальну активність.

1.3 Фактори, що впливають на уявлення студентської молоді про мігрантів

За даними численних досліджень українських соціологів і психологів, зокрема фахівців Інституту соціології НАН України, формування уявлень студентської молоді про мігрантів тісно пов'язане з соціокультурним середовищем, в якому вони ростуть і розвиваються. Основними чинниками, що визначають ставлення молодих людей до мігрантів, є родинне виховання, соціальне коло спілкування, а також культурні та ціннісні установки, які закладаються у процесі соціалізації [23].

Родина є першою і найвпливовішою ланкою соціалізації, де формуються основи світогляду та моральних норм. Якщо батьки або близьке оточення демонструють відкритість, толерантність і повагу до культурної різноманітності, це створює основу для подібного сприйняття у молоді. В таких родинах молоді люди звикають до різноманітності як до нормального і природного явища, що сприяє зниженню упереджень та формуванню емпатії.

Натомість, у середовищах із домінуванням традиційних цінностей, де переважає націоналістична або ксенофобська риторика, молодь частіше сприймає мігрантів як «чужих» або потенційну загрозу. Відсутність відкритості до іншості, а також закрите соціальне оточення, де переважає однорідність, посилюють страхи і сприяють укоріненню стереотипів [29].

Соціальне коло спілкування – друзі, однокурсники, сусіди – також значною мірою формує уявлення молоді. У громадах і середовищах, де відсутній реальний контакт із представниками інших культур або де існують упереджені стереотипи, молоді люди отримують викривлену інформацію і часто не мають можливості спростувати поширені міфи про мігрантів.

Культурні установки, які закладаються у школі, університеті та через масову культуру, теж визначають ставлення молоді. Якщо навчальні програми та культурні проекти спрямовані на розвиток міжкультурної компетентності, то вони сприяють формуванню відкритості, толерантності і поваги до різноманіття. Навпаки, відсутність таких програм чи однобокий підхід до історії та культури може формувати упереджене ставлення [18].

Ще одним з можливих факторів є **інформаційний простір**, який відіграє одну з ключових ролей у формуванні уявлень студентської молоді про мігрантів. Сьогодні молодь переважно отримує інформацію через засоби масової інформації (телебачення, радіо, інтернет-видання), соціальні мережі (Facebook, Instagram, TikTok, Telegram) та інші цифрові платформи, що визначає характер і зміст їхніх уявлень про міграційні процеси.

Важливою проблемою є те, що **негативні медіа наративи** часто домінують у висвітленні теми міграції. ЗМІ можуть асоціювати мігрантів із загрозою безпеці (тероризм, злочинність), економічною нестабільністю (втрати робочих місць, навантаження на соціальну систему) чи культурними конфліктами. Такий підхід сприяє формуванню у молоді страхів, тривожності та упереджень щодо мігрантів. Часто інформація подається через сенсаційні або викривлені сюжети, що посилює «ефект чужинця» і поглиблює соціальне розділення.

Водночас позитивні медіа-проекти, освітні кампанії та публікації, що висвітлюють успішні історії інтеграції, міжкультурної взаємодії та взаємодопомоги, можуть протидіяти стереотипам і розвивати емпатію у студентської молоді. Вони допомагають молодим людям краще розуміти соціальні та культурні особливості мігрантів, усвідомлювати спільні цінності і виклики, що стоять перед різними групами населення.

Соціальні мережі відіграють подвійне значення: з одного боку, вони дозволяють отримувати інформацію без цензури і безпосередньо спілкуватися з представниками різних культур, що сприяє формуванню відкритості; з іншого – платформи можуть слугувати середовищем для

поширення дезінформації, фейків і ксенофобських висловлювань, які формують негативний образ мігрантів [8].

Отже, якість і характер інформаційного контенту мають вирішальне значення для формування свідомого, критичного і толерантного ставлення студентської молоді до мігрантів. Для мінімізації негативних впливів рекомендується впроваджувати медіа-освіту, яка допомагає розпізнавати маніпуляції та формувати навички критичного мислення, а також підтримувати інформаційні проєкти, що пропагують повагу до культурного різноманіття та соціальну інтеграцію.

Особистий досвід міжкультурної взаємодії теж впливає на формування ставлення молоді до мігрантів. Безпосередній контакт з представниками інших культур сприяє руйнуванню стереотипів та упереджень, які часто базуються на необізнаності або сприйнятті «чужого» як загрози.

Участь у **міжнародних програмах обміну**, спільних освітніх проєктах, волонтерських ініціативах або культурних заходах дає змогу студентам не лише на словах дізнатися про інші культури, а й пережити досвід взаємодії на власному рівні. Така взаємодія дозволяє краще зрозуміти різноманітність світоглядів, цінностей, традицій і побуту, а також вчитися розвивати емпатію та повагу до відмінностей.

Особистий контакт формує у молоді так звану міжкультурну компетентність – здатність ефективно і толерантно комунікувати з людьми з різних культурних середовищ. Ця компетентність включає вміння розпізнавати та приймати культурні відмінності, адаптувати власну поведінку відповідно до контексту, а також конструктивно вирішувати потенційні конфлікти.

Студенти, які мали змогу жити, навчатися або працювати поряд із мігрантами, демонструють значно більш відкриті погляди, знижену рівень страхів і упереджень. Вони частіше підтримують ідеї інклюзії, рівності прав і

співпраці, на відміну від тих, хто не мав подібного досвіду і залишався ізольованим у більш однорідному соціальному середовищі [30].

Крім того, особистий досвід взаємодії допомагає студентам розвивати критичне мислення щодо міфів та стереотипів, що поширюються у медіа чи соціальному оточенні, сприяючи формуванню більш збалансованої та об'єктивної картини міграції та її впливу на суспільство.

Тому для зменшення рівня ксенофобії та міжетнічної напруги серед молоді важливо підтримувати і розширювати можливості для міжкультурного спілкування, зокрема через освітні програми, культурні заходи, молодіжні форуми і волонтерські ініціативи.

Важливо додати, що рівень освіти має вагомий вплив на молодь. Зокрема, навчальні курси, які інтегрують теми культурної різноманітності, прав людини, історії міграції, сприяють розвитку більш усвідомленого, глибокого і толерантного погляду на міграційні явища.

Такі *освітні програми* розширюють знання студентів про складність і багатогранність міграційних процесів, включаючи причини переміщення людей, їхній внесок у розвиток суспільства та проблеми, з якими вони стикаються. У результаті формуються більш збалансовані уявлення, що протистоять спрощеним або упередженим судженням.

Особливу увагу приділяють розвитку критичного мислення, яке дозволяє молоді аналізувати інформацію з різних джерел, розпізнавати упередження і стереотипи в медіа та повсякденному спілкуванні. Критичне мислення сприяє формуванню відкритості до діалогу, конструктивного сприйняття культурних відмінностей і вміння аргументовано відстоювати власні позиції без проявів ксенофобії.

Крім того, освітні програми часто включають практичні елементи – участь у міжкультурних тренінгах, дебатах, соціальних проєктах, що допомагають не лише здобути теоретичні знання, а й розвинути навички міжкультурної комунікації та емпатії [20].

Студенти, які проходять такі курси, демонструють значно вищий рівень толерантності, менше схильні до дискримінації та більше підтримують інклюзивні ініціативи у суспільстві.

Відтак, інтеграція тем міграції та міжкультурної взаємодії в освітній процес є необхідною умовою для формування у молодого покоління відповідального, обізнаного та толерантного громадянського світогляду.

Психологічні фактори і риси особистості

Серед ключових факторів, що мають вплив, виокремлюють рівень тривожності, відкритість до нового досвіду, здатність до емпатії, а також тип соціальної орієнтації – інтроверсія чи екстраверсія.

Високий рівень тривожності часто пов'язаний із підвищеною схильністю до побоювань перед «іншим», що може сприяти формуванню негативних стереотипів і упереджень. Люди, які мають неврівноважену психіку або є більш тривожними, зазвичай менш схильні до відкритості й сприйняття культурних відмінностей як цінності, що обмежує їхню готовність до конструктивного діалогу з мігрантами [19].

Натомість особистості з високим рівнем відкритості до нового досвіду, що характеризується готовністю до пізнання невідомого, прийняттям різноманітності та гнучкістю у мисленні, демонструють більш позитивне і толерантне ставлення до мігрантів. Ця риса особистості стимулює інтерес до іншої культури, бажання зрозуміти її і вступити у взаємодію без страху чи упереджень.

Емпатія, як здатність відчувати і розуміти переживання інших людей, є однією з найважливіших психологічних рис, що формують підтримку і розуміння мігрантів. Студенти з високим рівнем емпатії легше долають стереотипи, сприймають мігрантів не як «чужих», а як рівних учасників соціального життя, що має позитивний вплив на міжкультурну взаємодію.

Соціальна інтроверсія і екстраверсія також впливають на характер сприйняття інших культур: екстраверти, як правило, більш соціально активні, легше встановлюють нові контакти і демонструють більшу готовність до

спілкування з представниками інших культур. Інтроверти ж можуть бути більш обережними або стриманими у спілкуванні, що іноді призводить до збереження існуючих упереджень.

Загалом, комплекс цих психологічних характеристик формує індивідуальний стиль сприйняття мігрантів і визначає, наскільки молодь здатна до толерантності, міжкультурного розуміння та готовності до соціальної інтеграції [5].

Економічні та політичні чинники

У періоди економічних криз, високого безробіття або соціальних потрясінь мігранти часто сприймаються як потенційні конкуренти за обмежені робочі місця, соціальні виплати, доступ до освіти і медичних послуг. Така конкуренція породжує відчуття загрози та страху серед молоді, що може проявлятися у вигляді ксенофобії та упередженого ставлення.

Політичний контекст також відіграє важливу роль. Періоди політичної нестабільності, посилення націоналістичних настроїв або конфліктів на міжнародному рівні сприяють поширенню негативних стереотипів про мігрантів, які подаються як загроза безпеці, культурній цілісності чи економічному добробуту країни. Засоби масової інформації і політичні дискусії часто підсилюють ці настрої, що віддзеркалюється у свідомості молоді [26].

Крім того, соціальні науки підкреслюють [32], що економічні та політичні чинники можуть впливати не лише на ставлення до мігрантів, а й на рівень соціальної довіри загалом. В умовах нестабільності знижується готовність до відкритості та співпраці з «іншими», що ускладнює процес міжкультурної інтеграції. Водночас, існують і протилежні тенденції: частина молоді, особливо ті, хто має кращу освіту і критичне мислення, усвідомлює складність міграційних процесів і розуміє, що мігранти часто приносять економічні та культурні переваги.

Висновки до першого розділу

Аналіз наукової літератури засвідчив, що вимушена міграція є багатогранним соціальним явищем, яке охоплює правові, економічні та соціально-психологічні аспекти. Цей процес виникає як реакція на зовнішні загрози життю, свободи чи добробуту людини – такі як війна, політичні переслідування, природні катаклізми або гуманітарні кризи. В умовах сучасної України, особливо після 2014 та 2022 років, проблематика вимушеного переселення набула особливої актуальності, оскільки мільйони громадян опинилися у статусі внутрішньо переміщених осіб.

Психологічні особливості цієї групи включають переживання втрати, емоційну травматизацію, порушення звичних життєвих сценаріїв, кризу ідентичності, підвищену тривожність тощо. Але не менш важливими є дослідження уявлень про вимушених мігрантів з боку приймаючої спільноти, адже саме ці уявлення впливають на формування толерантності й соціальну згуртованість.

У розділі теоретично обґрунтовано поняття соціальних уявлень як складного соціально-психологічного феномена, що охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. Уявлення формуються під впливом індивідуального досвіду, культурного середовища, стереотипів, медіа та міжособистісних взаємодій. Ще увагу було приділено чинникам, що впливають на формування уявлень студентської молоді, зокрема – рівню емпатії, критичному мисленню, соціальному оточенню, інформованості.

Отже, теоретичний аналіз дозволив визначити соціальні уявлення про вимушених мігрантів як складні когнітивно-емоційні конструкції, що не лише відображають дійсність, але й активно впливають на ставлення до представників цієї групи.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРО ВИМУШЕНИХ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ

2.1 Організація та етапи проведення дослідження

Проведення емпіричного дослідження з метою вивчення уявлень студентської молоді про вимушених мігрантів передбачало поетапну організацію та чітко структуровану методологію. Робота здійснювалася у період із лютого по квітень 2025 року. Дослідження проводилося на базі вищих навчальних закладів із залученням студентів різних спеціальностей та форм навчання. Основною метою було виявлення специфіки когнітивних, емоційних та поведінкових компонентів уявлень молоді про осіб, які вимушено змінили місце проживання внаслідок соціально-політичних обставин, зокрема війни.

Дослідження проходило у кілька послідовних *етапів*:

Підготовчий етап – на цьому етапі здійснено формулювання теми, постановку дослідницьких питань і завдань, добір релевантних методик, створення Google-форми та отримання погодження наукового керівника. Особливу увагу було приділено побудові інструменту дослідження з урахуванням його доступності, зрозумілості та етичності.

Пілотне тестування – проведено з метою перевірки змістової валідності та технічної справності опитувальника. У тестуванні взяли участь декілька осіб, не включених у основну вибірку. За результатами були внесені незначні корективи у формулювання деяких запитань.

Основний етап збору даних – розповсюдження анкети серед студентів закладів вищої освіти. Збір даних здійснювався у дистанційному форматі, що забезпечило широке охоплення респондентів, зручність та конфіденційність відповідей.

Етап обробки та аналізу результатів – включав перевірку повноти заповнення, кодування відповідей, обчислення середніх показників,

порівняння результатів за методиками, побудову таблиць і формування висновків.

Задля досягнення поставленої мети нашого дослідження, було використано 3 методики та комплекс кількісних методів, що дозволило проаналізувати особливості уявлень студентської молоді про українських вимушених мігрантів. До застосованих діагностичних методик увійшли:

1. Авторська анкета «Мої уявлення про вимушених мігрантів»
2. Авторський особистісний диференціал «Характерологічні особливості українських вимушених мігрантів»
3. Авторський особистісний диференціал «Образ Я українських вимушених мігрантів»

Всі методики адаптовано до формату Google-опитувальника, що значно спростило процес збору та систематизації даних, забезпечуючи високу якість отриманої інформації.

Авторська анкета «Мої уявлення про вимушених мігрантів»

Анкета складалася з 15 запитань, серед яких 5 були відкритого типу й 10 – закритого типу. Відкриті запитання дозволили виявити узагальнені уявлення респондентів про явища вимушеної міграції та самих вимушених мігрантів, що згодом були класифіковані за змістовими категоріями: війна й безпека, переселення через загрозу, втеча з окупованих територій, евакуація, втрата житла, тимчасовий захист, внутрішнє переміщення. Це створило базовий контекст для подальшої інтерпретації кількісних даних.

Для вивчення оцінного ставлення до вимушених мігрантів респондентам запропонували оцінити десять стереотипних тверджень за шкалою від повної незгоди до повної згоди, що дало змогу визначити рівень поширеності певних уявлень і виокремити домінуючі соціальні стереотипи на основі аналізу середніх значень та розподілу відповідей.

Особистісний диференціал «Характерологічні особливості українських вимушених мігрантів» [31]

Для дослідження уявлень студентської молоді про риси характеру вимушених мігрантів було використано авторський особистісний диференціал «Характерологічні особливості українських вимушених мігрантів». Методика передбачає оцінювання уявного образу мігрантів за 21 парою протилежних рис (наприклад, сильний – слабкий). Респонденти мали позначити свою оцінку на семибальній шкалі, де значення від -3 до +3 відображають ступінь вираженості відповідної характеристики.

Це дозволило зафіксувати не тільки об'єктивні риси, але й емоційне забарвлення образу, що дає можливість проаналізувати, які риси переважають у сприйнятті цієї групи, а також провести якісний аналіз найвиразніших характеристик.

Особистісний диференціал «Образ Я українських вимушених мігрантів» [31]

Для вивчення емоційно-цілісного ставлення респондентів до українських вимушених мігрантів було використано авторський особистісний диференціал «Образ Я українських вимушених мігрантів». Методика включає 21 пару тверджень, які описують характеристики (наприклад, впевнений у собі – невпевнений у собі). Опитуваним пропонувалося оцінити кожну пару рис за 7-бальною шкалою (від -3 до +3), де негативні значення відповідають одному полюсу, позитивні – протилежному, а 0 означає однакову вираженість обох якостей або їх відсутність. Змістовно характеристики охоплюють три компоненти образу Я: когнітивний, емоційний та поведінковий.

Методика дозволяє не лише з'ясувати уявлення студентів про риси, притаманні мігрантам, а й виявити рівень емоційної ідентифікації з ними та особливості ставлення до досвіду вимушеного переселення.

2.2. Характеристика вибірки

Опитування охопило 70 респондентів (які погодилися на добровільну участь), із них: 54,3% становлять жінки і 45,7% – чоловіки. Означений гендерний розподіл створює можливість проаналізувати особливості ставлення до вимушених мігрантів із врахуванням відмінностей життєвого досвіду, виконуваних соціальних ролей, різними формами їх соціальної активності.

За віковою структурою домінує група молодих людей: 68,6% респондентів знаходяться у віці 20-25 років, що свідчить про активну участь молодіжної аудиторії, котра формує своє світосприйняття саме в етапі самоствердження. На другому місці за чисельністю знаходяться представники групи 15-19 років (22,9%), що дозволяє врахувати вплив підліткової культури на формування соціальних установок, тоді як лише 8,6% опитаних належать до вікової категорії 26+.

Освітній рівень респондентів має такий розподіл: 62,9% учасників мають незавершену вищу освіту, що свідчить про їхню активну участь у навчальному процесі та готовність до обговорення складних соціальних питань. Менша частина вибірки має середню спеціальну освіту (21,4%) або повну вищу освіту (14,3%), а ще 1,4% продовжують здобувати вищу освіту, що дозволяє простежити, як рівень освіти може впливати на критичне мислення та сприйняття актуальних соціальних явищ.

Слід також зазначити особливості ставлення до виїзду на більш безпечні території. Більшість опитаних (84,3%) віддали перевагу залишатися на місці, що може відображати як дбання про власну безпеку, так і глибоку емоційну прив'язаність до рідного простору. Лише 10% респондентів вирішили назавжди покинути територію, тоді як 5,7% обрали тимчасовий виїзд із подальшим поверненням, що може бути наслідком різних обставин, включаючи особистий ризик та соціально-економічні можливості.

Щодо зайнятості під час навчання, майже всі респонденти (89%) зазначили, що не поєднують навчання з роботою, що дозволяє робити

висновок про повну концентрацію на академічних завданнях та прагнення до здобуття знань. Лише невелика частина (11%) змушена поєднувати навчання з робочою діяльністю, що може свідчити про необхідність фінансової підтримки або бажання здобути практичний досвід поряд із теоретичними знаннями.

Розгорнутий опис вибірки демонструє, що основна маса респондентів – це переважно молоді люди, які активно навчаються. Врахування всіх зазначених демографічних і соціально-економічних аспектів дозволяє краще зрозуміти, яким чином особистий досвід, рівень освіти та вікові особливості впливають на формування соціальних установок та сприйняття актуальних соціальних негараздів.

2.3 Аналіз отриманих результатів

У процесі вирішення завдань, сформульованих у бакалаврській роботі, та вивчення особливостей уявлень студентської молоді про українських вимушених мігрантів було проаналізовано результати, отримані у процесі виконання респондентами трьох описаних вище діагностичних методик (Додаток А).

Авторська анкети «Мої уявлення про вимушених мігрантів»

У межах виконання Анкети, респондентам було запропоновано кілька відкритих запитань, спрямованих на виявлення їхніх усвідомлених уявлень та особистісних асоціацій, пов'язаних із вимушеними мігрантами. Аналіз відповідей здійснювався шляхом контент-аналізу, з подальшим узагальненням за смисловими категоріями.

Запитання 1. «Хто, на вашу думку, є вимушеним мігрантом?»

У відповідях домінували такі ключові смислові групи:

1. Особи, які тікають від війни – найбільш часта відповідь (близько 60%). Це : «Людина, яка змушена залишити свою домівку через бойові дії»; «Ті, хто втік від небезпеки».

2. Ті, хто втратив житло/безпеку (40%):

Це: «Людина, яка залишила місце проживання через загрозу життю»; «Переселенець без вибору».

3. Люди, що перемістилися всередині країни або за кордон (25%).

Це: «Біженець або внутрішньо переміщена особа», «Евакуйовані».

Таким чином, вимушений мігрант у свідомості студентської молоді асоціюється передусім із війною, втечею від небезпеки та втратою життєвих умов – тобто, це не стільки економічний, скільки гуманітарний образ.

Запитання 2. «Які труднощі, на вашу думку, переживають вимушені мігранти?»

Відповіді згруповано за такими категоріями:

1. Матеріальні труднощі та побут («Пошук житла», «Відсутність доходу», «Важко знайти роботу») – 65%.

2. Психологічний дискомфорт та стрес («Почуття самотності», «Психологічний тиск», «Страх за майбутнє») – 55%.

3. Соціальна дезадаптація («Складнощі в новому середовищі», «Дискримінація», «Неприйняття з боку місцевих») – 30%.

4. Брак підтримки та втрата зв'язків («Відсутність друзів», «Далеко від рідних») – 25%.

У відповідях переважає уявлення про комплекс труднощів – не лише матеріального, а й емоційно-соціального характеру. Респонденти чітко розуміють багатогранність проблем, які переживає людина в умовах вимушеної міграції.

Запитання 3. «Які емоції викликає у вас образ вимушеного мігранта?»

Це запитання виявило емоційну реакцію студентів. Відповіді поділено на:

Емпатійно-позитивні (переважають): «Співчуття», «Жаль», «Розуміння», «Повага» – 70%.

Нейтральні/амбівалентні: «Сум», «Занепокоєння», «Настороженість», «Розгубленість» – 15%.

Негативні/насторожені (поодинокі): «Напруга», «Тривога», «Підозра» (до 5%).

Отже, образ вимушеного мігранта у переважної більшості респондентів викликає емпатію, співпереживання та гуманне ставлення, з помітним, але менш вираженим акцентом на тривожності.

Запитання 4. «Як, на вашу думку, ставиться суспільство до вимушених мігрантів?»

Це питання розкриває соціальні уявлення:

Подвійне ставлення (амбівалентність) – найпоширеніша категорія (45%): «Є і підтримка, і відторгнення», «Одні співчують, інші – зневажають».

Негативне/дистанційоване ставлення (30%): «Нетерпимість», «Стигматизація», «Нехтування».

Позитивне, підтримуюче ставлення (25%): «Багато хто допомагає», «Волонтери – молодці», «Є прийняття».

Респонденти визнають, що ставлення суспільства є неоднозначним: воно варіюється від щирої допомоги до осуду й байдужості. Така рефлексія свідчить про здатність студентів критично оцінювати соціальні процеси й бути свідомими громадянами.

Аналіз відкритих відповідей дозволив поглибити кількісний аналіз і виявити емоційно-змістовний вимір уявлень молоді. Студенти демонструють реалістичне, співчутливе, але не наївне бачення образу вимушеного мігранта, розуміючи як труднощі цієї групи, так і складність соціального сприйняття. Дані підтверджують висновки попередніх методик і створюють цілісну картину сприйняття.

Одним з завдань Анкети було виявлення поширених стереотипів про вимушених мігрантів, які глибше розкривають загальну картину емоційно-когнітивного ставлення до цієї категорії громадян у студентської молоді (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл відповідей на питання про стереотипи щодо вимушених мігрантів

№ з/п	Твердження	Вираженість рівня згоди з твердженням (у %)					
		1	2	3	4	5	6
1	...схильні до підвищеної тривожності	-	2.5	25	22.5	32.5	17.5
2	...схильні уникати нових соціальних контактів	2.6	10.5	12.6	32.0	37.5	4.8
3	...знижують активність у соціальному житті	2.5	20.0	32.5	22.5	22.5	-
4	...песимістично ставляться до майбутнього	10.0	27.5	17.5	30.0	7.5	7.5
5	...мають складнощі в соціальній адаптації	7.5	12.5	10.0	37.5	25.0	7.5
6	...потребують більше соціальної допомоги, ніж місцеве населення	2.5	2.5	15.0	27.5	40.0	12.5
7	...мають високий рівень стресу	-	20.0	2.5	27.5	30.0	20.0
8	...схильні до залежностей (алкоголь, допомога, ліки тощо)	7.5	17.5	10.0	37.5	17.5	10.0
9	...демонструють знижену толерантність до стресу	2.5	5.0	30.0	32.5	25.0	5.0
10	...схильні до частих змін настрою	-	5.0	25.0	40.0	22.5	7.5

Розподіл відповідей (Табл. 2.1) свідчить про те, що найбільшу підтримку респонденти надали твердженню: «Вимушені мігранти зазвичай потребують більше соціальної допомоги, ніж місцеве населення» абсолютно згодні з цим 40% опитаних, і швидше згодні – 27,5%. Це означає, що понад 67% студентів визнають потребу вимушених переселенців у додатковій підтримці, що може свідчити як про емпатійне ставлення, так і про усвідомлення реалій міграційної кризи.

Також високий рівень згоди спостерігається з твердженнями:

«Вимушені мігранти мають підвищену тривожність» швидше згодні – 2,5%, частково згодні – 25%;

«Вимушені мігранти мають високий рівень стресу» – з цим згодні 30% опитаних, швидше згодні – ще 27,5%;

«Схильність до уникнення нових соціальних контактів» – швидше згодні 32%, згодні – 37,5%.

Ці дані демонструють, що студентська молодь здебільшого уявляє вимушених мігрантів як осіб, котрі опинилися у напруженому емоційному стані, уникають активної соціалізації, мають високий рівень тривожності й потребують зовнішньої опори.

Помірний рівень згоди спостерігається у твердженнях про складнощі соціальної адаптації, схильність до залежностей, знижену толерантність до стресу та часті зміни настрою. У кожному з цих тверджень домінували оцінки 4-5, але з помітним відсотком відповідей на рівні 3, що свідчить про часткове погодження або сумнів респондентів щодо зазначених аспектів життєдіяльності вимушених мігрантів.

Найнижчу підтримку отримало твердження: «Ставлення вимушених мігрантів до майбутнього зазвичай песимістичне». Хоча 30% респондентів оцінили це твердження на 4 бали, 27,5% – на 2, а 10% – на 1. Це може свідчити про те, що студенти вважають вимушеного мігранта, хоча й вразливим, але не обов'язково безперспективним. Можна припустити, що молодь вбачає наявність у мігрантів ресурсу і потенціалу для адаптації, що не асоціюється з безнадією або життєвим крахом.

Отже, результати Анкети демонструють амбівалентне, але переважно співчутливе та реалістичне ставлення до вимушених мігрантів. Молодь визнає труднощі, з якими стикаються переселенці, але надмірно не стигматизує й не спрощує їхній образ. Водночас у відповідях виявляються й ознаки потенційно стереотипного уявлення (зокрема, в аспектах емоційної нестабільності та соціальної замкнутості вимушених мігрантів).

Особистісний диференціал «Характерологічні особливості українських вимушених мігрантів»

Метою цієї методики було вивчення оцінного компоненту образу вимушеного мігранта у свідомості студентської молоді. Респондентам було

запропоновано оцінити образ вимушеного мігранта за 21 парою протилежних прикметників за 4-бальною шкалою: від 0 (відсутність характеристики) до 3 (максимальна вираженість). Перевагою цієї методики є те, що вона дозволяє досліджувати не раціональні судження, а емоційно-оцінну складову образу: як саме респондент сприймає особу на рівні емоційного ставлення, симпатії або антипатії, а не логічного аналізу.

Обробка результатів показала, що в усіх 21 парях середні значення варіюються в межах від 1.95 до 2.55 балів, тобто жодна риса не була однозначно відкинута чи приписана з крайнім ступенем негативізму. Це свідчить про відсутність яскраво вираженого стереотипу у свідомості респондентів і загальну нейтрально-позитивну картину образу мігранта.

Таблиця 2.2

**Результати виконання особистісного диференціалу
«Характерологічні особливості українських вимушених мігрантів»**

<i>№</i>	<i>Характерологічна особливість</i>	<i>Середнє значення</i>
1	Привабливий – Непривабливий	2.45
2	Доброзичливий – Ворожий	2.38
3	Відповідальний – Безвідповідальний	2.55
4	Працьовитий – Лінивий	2.32
5	Самостійний – Несамостійний	2.47
6	Товариський – Замкнений	2.51
7	Інтелектуальний – Неввічливий	2.30
8	Терплячий – Нетерплячий	2.05
9	Рішучий – Нерішучий	2.18
10	Сміливий – Боязкий	2.22
11	Позитивний – Негативний	2.40
12	Надійний – Ненадійний	2.48
13	Збалансований – Імпульсивний	2.15
14	Щирий – Фальшивий	2.28
15	Миролюбний – Агресивний	2.11
16	Емоційно стійкий – Вразливий	1.95
17	Стабільний – Нестабільний	2.12
18	Відкритий – Закритий	2.41
19	Чуйний – Байдужий	2.36
20	Гнучкий – Жорсткий	2.27
21	Справедливий – Несправедливий	2.44

Як видно з Табл. 2.2, найвищі середні оцінки отримали наступні характеристики: «Відповідальний – Безвідповідальний» (2.55); «Товариський – Замкнений» (2.51); «Надійний – Ненадійний» (2.48); «Самостійний – Несамостійний» (2.47); «Справедливий – Несправедливий» (2.44).

Це свідчить про те, що респонденти приписують вимушеним мігрантам соціально схвалювані, інтегровані риси, пов'язані з моральною стійкістю, відповідальністю, готовністю діяти самостійно та зважено. Образ вимушеного мігранта не є пасивним або знеціненим у свідомості студентів. Навпаки, він містить низку ціннісних якостей, які асоціюються з гідністю, здатністю долати труднощі та співіснувати в новому середовищі.

Натомість, деякі риси мають помітно нижчі середні значення, зокрема: «Емоційно стійкий – Вразливий» (1.95); «Терплячий – Нетерплячий» (2.05); «Миролубний – Агресивний» (2.11); «Стабільний – Нестабільний» (2.12)

Ці показники можна інтерпретувати як вияв амбівалентного сприйняття, в якому визнається емоційна вразливість, знижена толерантність до напруги, можлива імпульсивність у поведінці. Такий результат не є негативним, але вказує на реалістичну оцінку ситуації, в якій перебувають вимушені мігранти – респонденти визнають, що життя в умовах війни, переміщення, втрати домівки може спричинити емоційну нестабільність.

Цікавим є той факт, що жодна з негативних характеристик не була однозначно приписана мігрантам. Жодне з тверджень не отримало середній бал нижче 1.9, що говорить про відсутність яскраво виражених упереджень. Це може свідчити про наявність соціальної толерантності, відкритості та емпатійного ставлення до вимушених мігрантів у студентської молоді.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що образ вимушеного мігранта у студентської молоді постає як переважно позитивний, який викликає співчуття, але – не ідеалізований. Молоді люди визнають труднощі мігрантів, їхню вразливість, однак одночасно наділяють їх такими важливими якостями, як відповідальність, чуйність, надійність і самостійність.

Особистісний диференціал «Образ Я українських вимушених мігрантів»

Вищезазначена методика передбачала оцінювання уявного українського вимушеного переселенця за 21 парою характеристик, які змістовно наповнюють три основні компоненти Образу Я: когнітивний, емоційний та поведінковий (Табл. 2.3). Вона дає змогу виявити, наскільки респонденти здатні ідентифікуватися з досвідом вимушеного переселення, і які особливості Образу Я вони приписують вимушеним мігрантам.

Таблиця 2.3

Результати виконання особистісного диференціалу «Образ Я українських вимушених мігрантів»

№ п/п	<i>Характеристика</i>	<i>Вираженість структурного компоненту</i>	
		<i>Компонент</i>	<i>Середнє значення</i>
1	Впевнений у собі / Невпевнений у собі	Е	4.51
2	Має мінливий настрій / Має стабільний настрій	Е	4.41
3	Має широке коло спілкування / Має звужене коло спілкування	П	4.33
4	Не спроможний задовольнити матеріальні потреби / Спроможний задовольнити матеріальні потреби	К	4.35
5	Оптимістично дивиться у майбутнє / Песимістично дивиться у майбутнє	Е	4.58
6	Шукає емоційної підтримки / Не шукає емоційної підтримки	Е	4.44
7	Рішення приймає просто / Рішення приймає важко	Е	4.29
8	Відчуває провину за виїзд з України / Не відчуває провини	Е	4.32
9	Має стабільні плани й цілі / Не має стабільних планів і цілей	К	4.34
10	Не схильний до катастрофічного мислення / Схильний до катастрофічного мислення	К	4.38
11	Легкість у міжособистісних стосунках / Напруженість у міжособистісних стосунках	П	4.40
12	Труднощі в адаптації до нових умов / Відсутність труднощів	П	4.26
13	Наявність планів на далеку перспективу / Відсутність планів	К	4.36
14	Низька стійкість до стресу / Висока стійкість до стресу	Е	4.59

15	Відсутність скарг на здоров'я / Наявність скарг на здоров'я	Е	4.28
16	Важко засвоює нову інформацію / Легко засвоює нову інформацію	К	4.39
17	Відсутній страх втрати зв'язку з рідними / Наявний страх втрати зв'язку	Е	4.53
18	Емоційно-неврівноважений, конфліктний / Емоційно-врівноважений, неконфліктний	Е	4.52
19	Довіряє офіційній інформації / Не довіряє офіційній інформації	К	4.41
20	Не відчуває постійного напруження / Відчуває постійне напруження	Е	4.35
21	Часто звертається до соцслужб / Нечасто звертається до соцслужб	П	4.29

Середні значення по кожному з компонентів «Образу Я» вимушеного українського мігранта склали:

Когнітивний – 4,38.

Емоційний – 4,50.

Поведінковий – 4,35.

Ці значення дещо вищі за центральну точку шкали (4), що висвітлює помірно позитивні уявлення (котрі ґрунтуються на певному об'ємі знань студентів) про проблему міграції взагалі й про можливості адаптації вимушених мігрантів до нових соціокультурних, економічних, суспільних умов, зокрема. Водночас така оцінка демонструє не ідеалізацію статусу вимушеного мігранта, а, швидше за все, реалістичну впевненість із припустимими сумнівами та надіями на внутрішню стабільність, якої рано чи пізно мають набути вимушені переселенці.

Когнітивний компонент

Цей компонент відображає усвідомлення себе, здатність приймати рішення, орієнтуватися в нових умовах, мислити логічно, ставити цілі. Середні оцінки характеристик типу: «Усвідомлений», «Організований», «Раціональний», «Цілеспрямований» варіюються в межах 4,29-4,41. Це вказує на інтелектуальну готовність респондентів протистояти викликам міграційної ситуації, вміння не губитися в стресових обставинах.

Емоційний компонент

Цей показник виявився найвищим (4,50) серед усіх. Риси, як-от: «Емоційно врівноважений», «Стійкий», «Контрольований», отримали особливо високі середні значення (деякі – понад 4,5). Це означає, що молоді люди вважають вимушених мігрантів досить емоційно зрілими і здатними витримувати навантаження, пов'язані з втратою дому, соціальною невизначеністю та адаптацією до нового середовища. Такий образ включає не лише переживання, а й внутрішню опору.

Поведінковий компонент

Сюди входять риси, що стосуються дій: «Ініціативний», «Активний», «Працездатний», «Соціально включений». Середні значення дещо нижчі, ніж у попередніх компонентів, але залишаються в межах 4,26-4,40. Це свідчить про готовність вимушених мігрантів до дії та взаємодії, хоча ймовірно – з деякою обережністю. Такі оцінки вказують на розуміння труднощів (наприклад, виснаження, ізоляція) та реалістичну оцінку сил травмованої й переміщеної особи.

Отже, результати цієї методики засвідчують помірковану ставлення до образу вимушеного мігранта. Молодь наділяє українських вимушених мігрантів емоційною витривалістю, усвідомленням, здатністю до адаптації та дій у стресовому сценарії розвитку подій. Це, з одного боку, свідчить про відсутність упередженого страху чи дистанціювання від теми міграції, а з іншого – про наявність емпатії, готовності зрозуміти внутрішній досвід іншого, навіть у складних життєвих обставинах.

2.4. Розробка просвітницької лекції на тему: «Вимушені мігранти: існуючі соціальні стереотипи та шляхи їх подолання»

Тема: Вимушені мігранти: існуючі соціальні стереотипи та шляхи їх подолання

Мета: проаналізувати природу та особливості формування стереотипів щодо мігрантів у приймаючому суспільстві, з'ясувати їх вплив на ставлення

до внутрішньо переміщених осіб в Україні, а також визначити соціальні та комунікативні чинники, що сприяють подоланню упередженого сприйняття та дискримінації у контексті сучасних міграційних процесів.

План

1. Поняття про стереотипи та чинники їх формування (соціальне оточення, мас-медіа, політичні дискурси, особистий досвід)
2. Типові стереотипи щодо вимушених мігрантів
3. Шляхи подолання стереотипів

Література:

1. Брайчевська О.В. Міграція і толерантність в Україні. *Wilson Center*. 2024. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/migraciya-i-tolerantnist-v-ukraini>
2. Стаднік О.Ф., Іванець Т.М., Істомін О.В. Особливості сприйняття приймаючими громадами внутрішньо переміщених осіб в межах міграційних хвиль 2014 та 2022 років. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2023. №35. С. 80-90. URL: <https://mdu.in.ua/visnyk>
3. Основна проблема міграційного процесу: дискримінація як major issue. *Юридичний журнал «Право України»*. 2019. №6. С. 45-52.

Вступ

Міграція – одна з найважливіших соціальних тем сьогодення. Вона перестала бути просто географічним або економічним явищем – і перетворилася на масштабне гуманітарне питання. Особливо в умовах війни, коли мільйони українців змушені були покинути домівки, рятуючись від небезпеки. За кожною історією вимушеного мігранта – емоції, втрати, адаптація, сподівання. Проте разом із підтримкою та солідарністю, мігранти нерідко стикаються з нерозумінням, недовірою.

Ці негативні уявлення – результат дії соціальних стереотипів, які формуються у свідомості людей, незалежно від їхньої волі. Вони впливають на наше ставлення до «інших», до тих, хто «не такий, як ми». І саме вони можуть ставати джерелом дискримінації, ізоляції, відторгнення.

1.Поняття про стереотипи та чинники їх формування (соціальне оточення, мас-медіа, політичні дискурси, особистий досвід)

Слово «стереотип» часто вживається в побуті, але в соціальній психології воно має точне значення. Це – стійке, спрощене, узагальнене уявлення про певну соціальну групу. Стереотипи можуть стосуватися національності, професії, віку, статі, соціального статусу і, звичайно ж, мігрантського статусу.

Стереотипи виникають з потреби людського мозку упорядкувати світ, знижувати рівень невизначеності. У повсякденному житті ми не маємо часу аналізувати кожну людину, з якою контактуємо, тому часто автоматично приписуємо їй певні риси, які «прийнято» приписувати її групі. Це дає ілюзію контролю, передбачуваності.

Формування стереотипів – складний процес, у якому задіяні:

- Соціальне оточення. Погляди батьків, вчителів, друзів, які ми засвоюємо з дитинства.
- Мас-медіа. Телебачення, Інтернет, соціальні мережі можуть активно транслювати образи «типового мігранта» – часто спрощені або відверто негативні.
- Особистий досвід. Одиначна негативна взаємодія з представником певної групи може бути узагальнена на всіх її представників.
- Політичний дискурс. Іноді мігрантів зображують як «загрозу» для соціального порядку, культури, економіки – що сприяє поширенню страху та ворожості.

Отже, стереотипи не є вродженими – вони формуються в процесі соціалізації, тобто під впливом середовища

2. Типові стереотипи щодо вимушених мігрантів

Згідно з сучасними дослідженнями, в українському суспільстві після 2014 і особливо після 2022 року сформувався ряд типових соціальних уявлень про внутрішньо переміщених осіб. Ось найпоширеніші з них:

- Вони приїхали тільки за соціальною допомогою та фінансовими виплатами. Це уявлення знецінює досвід і біль переселенців, редукуючи їхні дії до споживацької поведінки.
- Вони не хочуть працювати. Часто не враховується, що переселенці можуть не мати документів, житла, доглядають за дітьми або людьми з інвалідністю.
- Вони агресивні, конфліктні. Такі уявлення виникають через одиничні випадки, які узагальнюються на всіх переселенців.
- Вони не намагаються інтегруватися. У реальності мігранти часто стикаються з мовним бар'єром, дискримінацією або просто не мають ресурсу для соціальної активності.

Ці стереотипи не лише не правдиві, а й шкідливі – вони створюють атмосферу недовіри, знижують шанси на ефективну адаптацію

3.Шлях подолання стереотипів

Боротьба зі стереотипами – це не одномоментний акт, а тривалий процес зміни мислення та поведінки. Шляхи подолання:

- Критичне мислення. Варто ставити під сумнів джерела інформації, перевіряти факти, відрізняти емоційну реакцію від об'єктивної реальності.
- Контактна взаємодія. Особисте спілкування з вимушеними мігрантами зменшує страх і упередження. Людина починає бачити за «категорією» – живу особистість.
- Освіта та просвітництво. Лекції, виставки, дискусії, кінопокази, створені спільно з переселенцями, допомагають зруйнувати міфи.
- Моделювання альтернативного досвіду. Наприклад, вправи з емпатії: «Уяви, що ти втратив дім – як би ти почувався?». Це активізує глибше розуміння ситуації іншого.
- Позитивні медійні образи. Важливо створювати історії успіху мігрантів, показувати їхню силу, адаптивність, культурний внесок.

Головне – усвідомити, що кожна людина має право бути сприйнятою не за «етикеткою» а за своєю унікальністю.

Висновки

Стереотипи щодо вимушених мігрантів виникають через страх, невизначеність, брак знань. Вони шкодять не лише тим хто є об'єктом упередження, а й самому суспільству, бо знижують рівень довіри, викликають соціальну напругу та конфлікти. Подолання стереотипів – це виклик, але можливість: побудувати більш справедливе, відкрите суспільство, де цінується людська гідність, а не штампи.

Мігранти не є загрозою. Вони – частина нашої реальності, і те, яким буде наше спільне майбутнє, залежить не лише від політик чи економіки, а й від простого людського вибору: бачити в Іншому – Людину.

Висновок до другого розділу

У другому розділі було проведено емпіричне дослідження уявлень студентської молоді про українських вимушених мігрантів з використанням трьох авторських методик: анкети «Мої уявлення про вимушених мігрантів», особистісного диференціалу «Характерологічні особливості українських вимушених мігрантів» та особистісного диференціалу «Образ Я українських вимушених мігрантів».

Більшість респондентів ідентифікують вимушених мігрантів як осіб, які тікають від війни та втратили житло або безпеку (60% і 40% відповідно). Серед основних труднощів переселенців були вказані: матеріальні проблеми (65%), психологічний стрес (55%), соціальна дезадаптація (30%) та відчуття втрати соціальних зв'язків (25%). Образ викликає переважно емпатійні емоції: співчуття, повагу, розуміння (70%). У ставленні суспільства студенти зафіксували амбівалентність: водночас підтримка (25%) і відторгнення (30-45%). Аналіз відповідей на стереотипні твердження виявив, що понад 65% вважають вимушених мігрантів схильними до тривожності, із високими рівнем стресу та потребою в додатковій допомозі.

Було виявлено, що в уявленнях студентів переважають позитивні характерологічні риси в образі мігрантів (такі характеристики, як: відповідальний, сильний духом, співчутливий, стриманий). Водночас фіксувалась помірна вираженість таких рис, як замкненість, невпевненість, песимізм, що вказує на часткову присутність емоційного навантаження в уявленнях студентів. Загальний образ вимушеного мігранта виявився змішаним: домінують емоційно забарвлені, але здебільшого співчутливі й розуміючі уявлення, що поєднують риси вразливості й внутрішньої сили.

«Образ Я» українських вимушених мігрантів містить невпевненість у собі, емоційну нестабільність, соціальну замкненість та високий рівень тривоги.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретико-емпіричне дослідження уявлень студентської молоді про українських вимушених мігрантів, дає змогу дійти наступних висновків.

1. Вимушена міграція є складним багатофакторним процесом, який зачіпає не лише соціально-економічну та правову сфери, а й глибоко впливає на психологічний стан як самих мігрантів, так і приймаючого населення. Особливу роль у цьому процесі відіграють уявлення – як система соціальних знань, установок, стереотипів, що формуються в наслідок індивідуального та колективного досвіду, медіа-впливу, виховання і міжособистісної взаємодії.

2. Провідними факторами, що впливають на формування соціальних уявлень про вимушених мігрантів, виступають, зокрема: стиль родинного виховання; соціальне середовище; культурні й ціннісні установки, закладені у процесі соціалізації; соціально-економічна та політична ситуація у державі; індивідуально-психологічні особливості людини.

3. У результаті емпіричного дослідження уявлень студентської молоді про українських вимушених мігрантів, встановлено, що:

3.1. *Загальні уявлення* студентської молоді про вимушених мігрантів мають емпатійний і реалістичний характер. Респонденти ідентифікують їх як людей, які тікають від війни, втратили житло та безпеку і стикаються з труднощами психологічної адаптації, матеріального забезпечення та соціальної ізоляції. Переважаючі емоції, які викликають вимушені мігранти у студентської молоді, – це співчуття, повага й жаль; хоча частина опитаних наголошує на амбівалентному суспільному ставленні до цієї означеної групи.

3.2. Уявлення опитаних *про характерологічні особливості* українських вимушених мігрантів включають поєднання низки позитивних рис (відповідальність, внутрішня сила, витримка) з деякими негативними рисами, що свідчать про їх вразливість (невпевненість, песимізм, замкненість). Можна припустити, що загальний образ вимушеного мігранта, наявний у

студентської молоді, є неоднозначним, але переважно позитивно емоційно забарвленим.

3.3. Уявлення студентської молоді *про самовизначеність* українських вимушених мігрантів в новому для них соціальному середовищі, зводяться респондентами переважно до тривожності, емоційної напруги, невпевненості в собі, труднощів у прояві соціальних активностей. Поряд з цим, студенти наділяють своїх співвітчизників й рисами, котрі вказують на потенціал до відновлення: наполегливість, рішучість, внутрішній ресурс.

4. На основі отриманих результатів розроблено лекцію на тему: «Вимушені мігранти: існуючі соціальні стереотипи та шляхи їх подолання», орієнтовану на поєднання теоретичної інформації з прикладами, дискусіями та рефлексією; й націлена переважно на розвиток критичного мислення студентської молоді.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у поглибленому аналізі впливу соціального середовища, регіону проживання та медіа на уявлення молоді про мігрантів. Доцільним є також вивчення ставлення до вимушених мігрантів серед представників інших соціально-демографічних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біскуп М., Волинець Н. Психологічні заходи підвищення стресостійкості внутрішньо переміщених осіб. *Грааль науки*. 2024. № 40. С. 521-526. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.06.2024.088> (дата звернення: 12.03.2025).
2. Блинова О. В. Соціально-психологічні аспекти взаємодії внутрішньо переміщених осіб із приймаючими громадами. *Психологічні науки*. 2022. Т. 4, № 58. С. 47-55.
3. Верховна Рада України. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. 2014 20 жовтня URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
4. Верховна Рада України. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації житлових прав внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-19#Text> (дата звернення: 03.04.2025).
5. Гаврилюк О. Толерантність і ксенофобія в міжетнічних взаємовідносинах київських студентів. *Демографія та соціальна економіка*. 2021. Т. 39. № 1. С. 111-127. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2021.01.111> (дата звернення: 13.04.2025).
6. Дубно Л. М. SWOT-аналіз адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Гілея: науковий вісник*. 2023. № 180. С. 55-59. URL: <http://repository.khnnra.edu.ua/handle/123456789/987> (дата звернення: 19.04.2025).
7. Зеленська К. Сучасна специфіка непсихотичних психічних розладів у внутрішньо переміщених осіб. *Медицина сьогодні і завтра*. 2021. № 90(4). С. 81-86. URL: <https://doi.org/10.35339/msz.2021.90.4.zel> (дата звернення: 05.05.2025).

8. Кабінет Міністрів України. Про евакуацію населення у зв'язку з підривом Каховської ГЕС. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 07.05.2025).
9. К. М. І. С. Ставлення до переселенців в Україні: результати всеукраїнського опитування. Київ, 2023. 12 с.
10. Конвенція про статус біженців. 1951 URL: <https://www.unhcr.org/ua/конвенція-1951-року-та-протокол-1967-року> (дата звернення: 23.04.2025)
11. Котух О. В. Психологічне благополуччя внутрішньо переміщеної особи: адаптація та інтеграція в нову громаду. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки*. 2023. № 1. С. 56–61. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2023-1-7> (дата звернення: 30.01.2025)/
12. Куць А. В. Психологічна реабілітація внутрішньо переміщених осіб дорослого віку: Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра спеціальності «Психологія». Київ, 2024. 67 с.
13. Малиновська О. А. Наскільки тимчасовим є тимчасовий захист: приклад вимушених мігрантів з колишньої Югославії. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 1. С. 53-72.
14. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. К. : НІСД, 2011. 40 с.
15. Мельник Л.А. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посібник для практиків соціальної сфери / ред. Л. С. Волинець. Київ: ТОВ «Вид. дім «Калита», 2015. 72 с.
16. Міністерство соціальної політики України. Щодо кількості облікованих ВПО станом на серпень 2015 року. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 21.05.2025).
17. Міхеєва О. Ю., Мищак Л. М. Нові умови соціокультурного середовища студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного*

- університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2023. Т. 1. № 52. С. 115-118.
- 18.Пасічник О. Дидактичне обґрунтування змісту міжкультурної компетентності як компонента іншомовної комунікативної компетентності. *Український Педагогічний журнал*. 2021. № 3. С. 35-44. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-3-35-44> (дата звернення: 09.02.2025).
 - 19.Першина А. В. Технології психодіагностики адаптації студентів-іноземців до навчання у ВНЗ України. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2012. Т. 37, № 61. С. 356.
 - 20.Пірен М., Ясенова. А. Медіаосвіта та розвиток інформаційної грамотності у студентської молоді: збірник статей з методики медіаосвіти. Київ, 2008. С. 45-50.
 - 21.Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо уточнення обставин, які впливають на визнання особи ВПО. 2021. 14 лип. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1646-20#Text> (дата звернення: 10.04.2025).
 - 22.Про затвердження Порядку евакуації населення у разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації. 2013. 30 жовтня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-п#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
 - 23.Рябченко В. І. Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 2017. С. 1-153.
 - 24.Трощинський В. П. Вимушена міграція в умовах збройного конфлікту: соціальні ризики і виклики для державної політики. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1. С. 113-124.

25. Уварова Г. О. Вплив політичної ситуації на формування міжетнічної толерантності студентської молоді. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: соціологія*. 2014. Т. 1106. С. 67-72. URL: <http://repository.khnnra.edu.ua/handle/123456789/4567> (дата звернення: 02.04.2025).
26. Український ін-т соціальних досліджень ім. О. Яременка. Стан реалізації прав внутрішньо переміщених осіб в Україні: аналітичний звіт. 2023.
27. Центр економічної стратегії. Життя та доходи внутрішньо переміщених осіб: виклики та політика підтримки. Київ, 2023. 36 с.
28. Шwirка В. Проблеми формування толерантності студентської молоді в умовах соціокультурного пограниччя сходу України. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2017. Т. 23(1). С. 224-229.
29. Щербина Т.В. Міжкультурна компетентність як частина професійних навичок та компетенцій студентів-випускників, орієнтованих на працевлаштування. *Ефективна економіка*. 2024. № 11. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.7> (дата звернення: 13.05.2025).
30. Яковенко Н.В. Соціальні уявлення студентської молоді про мігрантів в умовах сучасної України. *Психологічні перспективи*. 2020. № 35. С. 122-130. URL: <https://repository.khnnra.edu.ua/handle/123456789/8911> (дата звернення: 04.05.2025).
31. Яновська С. Г., Севостьянов П. О., Туренко Р. Л. Психометричні показники та адаптація методу Ч. Осгуда «Семантичний диференціал» (українська версія методу). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. серія «Психологія»*. 2023. № 74. С. 24-30. URL: <https://doi.org/10.26565/2225775620237403> (дата звернення: 24.03.2025).

- 32.Amnesty International Ukraine Звіт про порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. 2023. URL: <https://amnesty.org.ua> (дата звернення: 07. 05.2025).
- 33.Cedos. Житло для внутрішньо переміщених осіб: бар'єри та потреби. Київ : Cedos, 2023. 24 с.
- 34.UNHCR. Ukraine refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org> (дата звернення: 17.03.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Авторська анкета «Мої уявлення про вимушених мігрантів»

Інструкція: Закінчіть, будь ласка, запропоновані нижче речення

1. Для мене вимушений мігрант – це людина, яка...
2. На мою думку, вимушені мігранти найчастіше стикаються з такими труднощами: ...
3. Коли я думаю про життя вимушених мігрантів у новій країні, я відчуваю до них ...
4. Я вважаю, що у суспільстві вимушених мігрантів сприймають як/ (суспільство ставиться до вимушених мігрантів як до) ...

5. Висловіть свою згоду або незгоду з кожним з наведених нижче тверджень. Поставте позначку (+, X чи ін.) у стовпчику з цифрою, яка найкраще відповідає ступеню Вашої згоди (чи незгоди)

Пам'ятайте, що правильних або не правильних відповідей не існує.

- 1 – абсолютно НЕ згоден/згодна
- 2 – НЕ згоден/згодна
- 3 – швидше НЕ згоден/згодна
- 4 – швидше згоден/згодна
- 5 – згоден/згодна
- 6 – абсолютно згоден/згодна

№ з/п	Твердження	Ступінь згоди					
		1	2	3	4	5	6
1.	Вимушені мігранти схильні до підвищеної тривожності в нових умовах життєдіяльності						
2.	Вимушені мігранти схильні уникати нових соціальних контактів						
3.	Вимушені мігранти знижують активність у соціальному житті						
4.	Ставлення вимушених мігрантів до майбутнього зазвичай песимістичне						
5.	Вимушені мігранти часто мають складнощі в соціальній адаптації						
6.	Вимушені мігранти зазвичай потребують більше соціальної допомоги, ніж місцеве населення						
7.	Вимушені мігранти мають високий рівень стресу, що не може не впливати на їхню поведінку						
8.	Вимушені мігранти часто схильні до залежностей у нових умовах (від допомоги інших, алкоголю, хімічних речовин, ліків тощо)						
9.	Вимушені мігранти демонструють знижену толерантність до стресових ситуацій						
10	Вимушені мігранти схильні до частих змін настрою через нові життєві обставини						

[illegible]

Додаток В

Авторський особистісний диференціал «Образ Я українських вимушених мігрантів»

Інструкція: Перед Вами 21 пара тверджень, які характеризують особливості образу Я. Будь ласка, оцініть наскільки, на Вашу думку, ознаки, описані у твердженнях, виражені у середньостатистичного вимушеного мігранта.

Позначте у бланку цифру (іншим кольором, +, X), що відображає Вашу оцінку вираженості **кожної характеристики образу Я** у вимушеного мігранта, відповідно до шкали:

- 0** – характеристика не виражена (обидві виражені рівною мірою);
1 – характеристика слабо виражена;
2 – характеристика середньо виражена;
3 – характеристика сильно (яскраво) виражена

Напр., пара тверджень: “Впевнений у собі – Невпевнений у собі”. Ви вважаєте, що впевненість у собі у типового вимушеного мігранта є, але вона слабо виражена. Отже, треба обвести цифру 1, яка стоїть у лівому стовпчику, ближче до слова Впевнений у собі.

№ з/ п	Характеристика образу Я/ <i>Вимушений мігрант ...</i>	Оцінка у балах							Характеристика образу Я/ <i>Вимушений мігрант ...</i>
		3	2	1	0	1	2	3	
1	Впевнений у собі								Невпевнений у собі
2	Має мінливий настрій								Має стабільний настрій
3	Має широке коло спілкування								Має звужене коло спілкування
4	Не спроможний задовольнити свої матеріальні потреби								Спроможний задовольнити свої матеріальні потреби
5	Оптимістично дивиться у майбутнє								Песимістично дивиться у майбутнє
6	Шукає емоційної підтримки								Не шукає емоційної підтримки
7	Рішення приймає просто								Рішення приймає важко
8	Відчуває провину за виїзд з України								Не відчуває провини за виїзд з України
9	Має стабільні плани й цілі								Не має стабільних планів й цілей
10	Не схильний до катастрофічного мислення								Схильний до катастрофічного мислення
11	Легкість у міжособистісних стосунках								Напруженість у міжособистісних стосунках
12	Труднощі в адаптації до нових умов								Відсутність труднощів в адаптації до нових умов
13	Наявність планів на далеку перспективу (на майбутнє)								Відсутність планів на далеку перспективу (на майбутнє)
14	Низька стійкість до стресу								Висока стійкість до стресу
15	Відсутність скарг на здоров'я								Наявність скарг на здоров'я

16	Важко засвоює нову інформацію							Легко засвоює нову інформацію
17	Відсутність страху втрати зв'язків з рідними в Україні							Наявність страху втрати зв'язків з рідними в Україні
18	Емоційно-неврівноважений, конфліктний у поведінці							Емоційно-врівноважений, неконфліктний у поведінці
19	Довіряє офіційній інформації від установ країни, де живе							Не довіряє офіційній інформації від установ країни, де живе
20	Не відчуває постійного напруження й тривоги							Відчуває постійне напруження й тривогу
21	Часто звертається за допомогою до соціальних служб							Нечасто звертається за допомогою до соціальних служб